

3. Сенсорна організація й основні рівні чуттєвого пізнання дітей на цьому відрізьку онтогенезу мають важливе значення у формуванні вищих психічних функцій. Вони повинні бути обов'язково враховані під час визначення ресурсів і результатів розумового розвитку дітей, вимагають більш повного використання у процесі навчання й виховання. Виходячи з того, що у навчанні ще досить часто домінує абстрактність, слід більше уваги приділяти цілеспрямованому формуванню тілесно-чуттєвих вражень і на цій основі – глобально-цілісних когнітивних структур.

4. Особливу роль у когнітивній складовій відіграють образні компоненти понятійної думки. Образні, просторово-часові показники виступають не тільки як характеристики загального психічного розвитку, а й інтелекту. Все це вказує на високу інтегрованість, гомогенність якостей сенсомоторики людини, на єдність, спільність і взаємозалежність сенсомоторних компонентів психічної організації індивіда й когнітивних функцій. Перспективи дослідження бачимо у подальшому вивченні психосоматичних особливостей учнів загальноосвітньої школи як з відхиленням у психічному розвитку, так і при нормальному перебігу онтогенезу, можливостей більш повного використання цих особливостей у навчально-виховному процесі.

Список використаних джерел

1. Ухтомский А. А. Доминанта / А. А. Ухтомский. – СПб., 2002. – 273 с.
2. Чуприкова Н. И. Как вывести психологию внимания из теоретического тупика / Н. И. Чуприкова // Вопросы психологии. – 2008. – № 5. – С. 12-30.
3. Шмаргун В. М. Вікові та індивідуальні психосоматичні особливості дітей як предиктори розумового розвитку (молодший шкільний і підлітковий вік) : дис. д-ра психол. наук : 19.00.07 / Віталій Миколайович Шмаргун. – К., 2010. – 416 с.
4. Шмаргун В. М. Психосоматичні особливості в інтелектуальному розвитку дітей : [монографія] / В. М. Шмаргун. – К. : Університет „Україна”, 2009. – 471с.
5. Mira-y-Lopez E. Le psychodiagnostic myokinetique / E. Mira-y-Lopez. – Paris, 1963. – 163 p.

УДК 364.62

Ю.Ф. Акименко, канд. психол. наук, доцент
Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ПРОГРАМ ДЛЯ БАТЬКІВ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

(на прикладі діяльності “Соціально-психологічного центру” у м. Славутичі)

Розглядаються специфіка, форми та методи надання психологічної допомоги клієнтам “Соціально-психологічного центру”. Зокрема, докладно описується психокорекційна методика «Тренінг батьківської ефективності», що спрямована на покращення ставлення батьків до дитини.

Ключові слова: батьківське ставлення, психологічна корекція, тренінг батьківської ефективності, психокорекційні механізми.

Рассматриваются специфика, формы и методы оказания психологической помощи клиентам “Социально-психологического центра”. В частности, подробно описывается психокоррекционная методика «Тренинг родительской эффективности», которая направлена на улучшение отношения родителей к ребенку.

Ключевые слова: родительское отношение, психологическая коррекция, тренинг родительской эффективности, психокоррекционные механизмы.

Specificity, forms and methods of psychological assistance being rendered to the clients of Social-psychological Center are considered. Psychocorrective methodology named “Training of parental efficiency” which is aimed to improve parents-child relations is described especially in details.

Key words: are parental relations, psychological correction, parental efficiency training, psychocorrective mechanisms.

“Соціально-психологічний центр” (м. Славутич) розпочав свою роботу в 1994 році. Його діяльність спрямована на надання соціальної та психологічної допомоги населенню, яке проживає на території посиленого радіаційного контролю, інформування жителів з питань подолання наслідків чорнобильської катастрофи, а також розвиток Славутицької громади в умовах достроково зупиненої Чорнобильської АЕС.

З моменту відкриття установа виконує функції міської соціально-психологічної служби, яка надає соціально-психологічну, психотерапевтичну, консультаційну та інформаційну допомогу членам громади, організаціям та органам державної влади.

Діяльність Центру сприяла створенню нової для країн колишнього соціалістичного табору моделі надання дієвої соціально-психологічної допомоги населенню, по суті, нової моделі соціальної служби, і професії соціального працівника, напрацюванню моделі і техніки соціальної роботи в умовах екологічної та соціальної кризи.

В установі створені всі умови для надання допомоги всім, хто її потребує. Для цього в приміщенні Центру розміщені:

- зал для дітей, що обладнаний дидактичними матеріалами, спортивними приладдями, різноманітними іграшками;
- зал для групових та творчих занять для підлітків та дорослих;
- кабінети для індивідуальних консультацій з психологами;
- кабінети соціолога та соціальних працівників;
- кімната інформаційно-аналітичної служби;
- приміщення для адміністративного персоналу.

Робочі місця фахівців оснащені оргтехнікою, забезпечені необхідними методичними матеріалами.

У Славутицькому центрі працюють психологи, соціолог, соціальні працівники та інші фахівці.

Перед створенням програми діяльності установи працівники провели зустрічі з керівництвом міста, керівниками провідних міських організацій, завдяки чому були виявлені актуальні проблеми громади. Паралельно за допомогою соціально-психологічних досліджень, бесід, експертних опитувань фахівців, фокус-груп, аналізу матеріалів засобів масової інформації та реклами вивчався запит населення щодо питань з практичної і соціальної психології.

На основі вищезазначених методів були визначені основні потреби населення, які полягали у наступному:

- соціальний захист та гарантії майбутнього для жителів та міста;
- зміцнення сімейних стосунків між подружжям, батьками і дітьми;
- реалізація заходів щодо оздоровлення загального психологічного стану населення;
- вирішення психолого-педагогічних проблем (труднощі дітей у навчанні, готовність до школи, потреба в альтернативних формах навчання);
- правова грамотність населення та захист прав;
- отримання достовірної інформації про соціально-економічні процеси, що відбуваються в регіоні.

У зв'язку з потребами населення сформувалися завдання та напрями діяльності організації. Як з'ясувалося, основні проблеми славутичан пов'язані не стільки з питаннями радіофобії і радіоактивного забруднення, скільки з соціально-психологічними проблемами, характерними для жителів інших регіонів України.

Спочатку був створений «Центр психологічної реабілітації населення», а потім у зв'язку з розширенням напрямів роботи у 1996 році було перейменовано у «Соціально-психологічний центр». Наступні роки діяльності організації підтвердили адекватність цього підходу.

Наразі завданнями Центру є:

- заохочення людини до самовдосконалення;
- покращення психологічного стану всіх вікових і соціальних груп населення;
- розвиток уміння знаходити вихід зі стресових ситуацій, які трапляються в житті;
- зміцнення сімейних стосунків і батьківських навичок;
- сприяння економічному та соціальному розвитку регіону за рахунок впровадження в життя ініціатив населення.

Основними клієнтами Центру є діти, підлітки та дорослі, які потребують соціально-психологічної допомоги. За п'ять останніх років роботи кількість їх відвідувань установи становила більш ніж 50 тис., з яких (%): 36 – діти, 34 – підлітки і 30 – дорослі.

З моменту створення «Соціально-психологічний центр» здійснював діяльність у таких напрямках:

- індивідуальне консультування;
- психотерапія;
- групова робота (тренінги, семінари, хобі-групи);
- ігротека, казкотерапія, розвиваючі ігри для дітей;
- масові заходи;
- соціологічні та соціально-психологічні дослідження;
- творчі заняття;
- виставки тощо [2].

Проаналізувавши звернення відвідувачів до фахівців установи, можна зробити висновок, що для клієнтів є надзвичайно актуальними питання виховання і розвитку дітей, налагодження з ними педагогічно доцільних взаємин.

Разом з тим у роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників М.Й. Боришевського, Г.Я. Варги, В.І. Гарбузова, Т.В. Говорун, Е.Г. Ейдемілера, О.І. Захарова, А.Є. Лічко, О.Б. Насонової, О.С. Співаковської, В.В. Століна, О.М. Шарган, Т.С. Яценко, А. Болдуїн, С. Броді, Е. Масову, А. Роє та інших переконливо показана залежність формування особистості дитини від стилю виховання в родині, батьківського ставлення до дитини, способів родинного спілкування. При цьому на хід психічного розвитку дитини суттєво впливають не лише грубі порушення в батьківському ставленні й поведінці. За даними С. Броді, різні стилі догляду і поведінки з дитиною, починаючи з перших днів її життя, формують ті чи інші особливості психіки і поведінки дитини.

Тому для соціально-психологічних служб є актуальною проблема добору, модифікації та створення придатного для ефективного вирішення практичних завдань методичного інструментарію. Зокрема і такого, який би використовувався соціальними працівниками у вирішенні проблем, що стосуються процесу сімейного виховання, характеру взаємин між батьками та дітьми, батьківського ставлення.

Актуальність зазначених питань та запит клієнтів зумовив фахівців «Соціально-психологічного центру» розробити програми, які реалізуються в рамках індивідуальної, сімейної, групової та масової взаємодії з відвідувачами, і спрямовані на педагогічну просвіту батьків, розвиток навичок виховання дітей, корекцію неадекватних батьківсько-дитячих взаємин.

Це, зокрема, виступи психологів та соціальних працівників на батьківських зборах; «Школа молодій матері» для вагітних жінок; бібліотерапія (рекомендація батькам літератури відповідного спрямування); лекторії, диспути, бесіди, психолого-педагогічні ігри, вирішення психолого-педагогічних завдань; програма «Тренінг батьківської ефективності» [1].

Остання форма роботи, зокрема, знайшла широке застосування у ході корекційної діяльності з батьками дітей молодшого шкільного віку, у тому числі із соціально неспроможних сімей.

Під час розроблення програми тренінгу було застосовано шестифазову модель складання тренінгових програм Д. Торінгтона та Дж. Чепмена [3].

Така модель включає в себе такі фази розробки:

1. Оцінювання потреби в тренінгу.
2. Специфікація мети тренінгу.
3. Розроблення програми тренінгу.
4. Вибір методів.
5. Проведення тренінгу.
6. Оцінювання ефективності програми тренінгу.

Опишемо зазначену форму корекційної роботи докладніше.

Психолого-педагогічні основи тренінгу батьківської ефективності полягають у тому:

- що будь-яка людина має багатий позитивний досвід вирішення різних проблем, знайома з адекватними методами реагування в різноманітних сімейних ситуаціях;
- доросла людина критично сприймає будь-яку інформацію, спираючись на свій життєвий досвід, тобто тільки вона сама може себе навчити;
- є багато інформації, що стосується батьківсько-дитячих взаємин, якою батьки володіють не повною мірою;
- батьківський досвід кожної окремої людини досить обмежений і потребує постійного поповнення та періодичного переоцінювання.

Мета тренінгу: покращити батьківське ставлення до дитини, підвищити ефективність батьківського виховання учасників.

Завдання:

- поглибити пізнання батьками самих себе, своїх психологічних особливостей, усвідомлення своїх дій і думок, зміцнення позитивних якостей особистості, набуття навичок адекватної поведінки у певних соціальних ситуаціях;
- вивчення світу дитинства як такого, поглиблене пізнання своєї дитини, її вчинків, емоцій, думок;
- на підставі вищезгаданого – знаходження оптимальних шляхів спілкування з дитиною, пошук та використання адекватних методів виховання і розвитку дитини на основі її повного прийняття.

Приміщення та обладнання. Кімната для тренінгових занять, як правило, площею 25-30 м кв. з м'яким покриттям на підлозі, обладнана 11-13 кріслами, магнітофоном, планшетом або дошкою з крейдою для запису. Необхідні також великі аркуші паперу, аркуші паперу формату А4, авторучки, олівці, маркери тощо.

Склад учасників тренінгу. Група учасників складається з 10-12-и осіб, що мають потребу в підвищенні своєї батьківської компетентності. Бажано, щоб склад

групи був гетерогенний. Заохочується також участь у тренінгу сімейних пар. Вік учасників довільний.

Вплив соціального статусу членів групи (місця роботи, посади, прибутку, статі й т. ін.) повинен враховуватись ведучим у процесі утворення групової ієрархії, розподілу ролей у групі.

У членів групи, як правило, існують проблеми, пов'язані з батьківсько-дитячими взаєминами. У деяких учасників існують проблеми іншого плану, вирішенню яких також може сприяти тренінг батьківської ефективності (особистісні проблеми, проблеми подружніх взаємин тощо). Тому ведучому важливо визначити очікування учасників і враховувати очікування в процесі обговорення мети та завдань тренінгу.

Регламент тренінгу. Тренінг складається з 24 годин (12 занять по 2 години). Заняття проходять 1 раз на тиждень. Таким чином повний курс тренінгу триває три місяці.

Методи та методичні прийоми, що використовуються під час тренінгу. В процесі групової роботи застосовуються методичні прийоми та техніки, які дозволяють впливати на емоційний, когнітивний, поведінковий компоненти батьківського ставлення (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив методичних прийомів на компоненти батьківського ставлення в процесі групового тренінгу

Методичний прийом	Компонент батьківського ставлення	Психокорекційні ефекти
1	2	3
Вправа “Воскова паличка” (батьки стоять колом і плавно похитують людину, яка стоїть у середині кола у розслабленому стані)	Емоційний, поведінковий	Вправа знімає фізичну та психологічну напругу, дозволяє відчувати спокій, досягти психологічного комфорту. Учасники відчувають єдність та підтримку групи
Візуалізація “Літній ранок” (батьки на фоні заспокійливої музики візуалізують слова ведучого)	Емоційний	Вправа знімає фізичну та психологічну напругу, дозволяє відчувати спокій, досягти психологічного комфорту
Візуалізація “Повернення дитини” (батьки на фоні заспокійливої музики візуалізують слова ведучого)	Емоційний	Вправа знімає фізичну та психологічну напругу, дозволяє відчувати спокій, глибше відчувати батьківську позицію
Вправа “Розповідь про себе” (розповідь ведеться від імені предмета)	Емоційний, когнітивний	Вправа дозволяє учаснику дистанціюватись від самооцінки і подивитись на себе зі сторони, сприяє самопізнанню батьків
Дискусії на теми: – “Чого ми чекаємо від дитини?”; – “Наші життєві сценарії”; – “Особливості дитячого світосприйняття”	Емоційний, когнітивний, поведінковий	Дискусії допомагають батькам краще зрозуміти дитину, батьківську позицію, побачити нові варіанти поведінки у знайомих ситуаціях
Вправа “Вирішення конфліктних ситуацій” (відпрацювання поведінки батьків в умовах конфлікту з дитиною на прикладах випадків з досвіду учасників)	Поведінковий	Вправа дозволяє батькам вести пошук оптимальної поведінки в конфліктах з дитиною, побачити та спробувати альтернативні форми батьківської поведінки

Продовження табл. 1

1	2	3
Методики і тести на самопізнання батьків (ОБС, АВС, тест Кеттелла, тест темпераменту Айзенка)	Емоційний, когнітивний, поведінковий	Батьки отримують достовірну інформацію щодо структури особистості, стереотипів власної поведінки і мають багатий матеріал для роздумів з метою коригування ставлення, поводження з дитиною
Заповнення й аналіз “Листа мети” (батьки вказують та аналізують мету, завдання, методи своєї виховної діяльності, труднощі, які вони вимушені долати у вихованні)	Когнітивний	Вправа дозволяє батькам замислитись над виховною діяльністю, краще усвідомити її сутність, відчутти варіативність під час постановки мети, завдань виховання, порівняти своє бачення з думками інших
Вправа “Опиши свій настрій у кольорах” (учасники за допомогою асоціацій описують свій настрій у кольорах і аналізують емоційний стан)	Емоційний	Вправа дозволяє досягти спокою, відчутти свій стан та стани інших людей, сприяє розвитку образного мислення, дозволяє вийти за рамки звичного у процесі вирішення проблеми
Аналіз чинників, що впливають на розвиток особистості дитини	Когнітивний	Батьки усвідомлюють багатофакторність впливів на розвиток особистості, знаходять чинники, на які вони можуть впливати, моделюють можливі варіанти впливу; вправа сприяє розвитку у батьків адекватної самооцінки
Аналіз загальних особливостей батьківської поведінки з дитиною (батьки виробляють узагальнені принципи поводження з дитиною)	Когнітивний, поведінковий	Вправа дозволяє батькам усвідомити ставлення до дитини, визначити узагальнені принципи поводження з дитиною
Вправа “Поглянь на світ очима дитини” (батьки опускаються на коліна, уявляють себе дітьми і фіксують свої відчуття та враження)	Емоційний, поведінковий	Завдяки вправі батьки на фізичному та емоційному рівні відчують особливості світосприймання дитини, її становище в навколишньому світі
Аналіз використання навіювання у вихованні (розглядається виховний прийом “навіювання”)	Когнітивний, поведінковий	Батьки усвідомлюють використання прийому “навіювання” та знаходять альтернативні варіанти поведінки
Гра-дискусія “Згоден – не згоден” (обговорюються питання, що стосуються ставлення батьків до дитини)	Когнітивний	На основі аналізу точок зору інших батьки визначають свою позицію щодо поводження з дитиною у конкретних ситуаціях
Вправа “Намалюй іншого в символах” (батьки в групах складають символічні портрети одне одного)	Емоційний	Вправа сприяє самопізнанню учасників, кращому пізнанню інших
Аналіз проблеми покарання у вихованні (розглядається виховний прийом “покарання”)	Когнітивний, поведінковий	Батьки усвідомлюють використання прийому “покарання”, знаходять альтернативні форми впливу на дитину, створюють умови використання покарання

Закінчення табл. 1

1	2	3
Аналіз чинників, що впливають на психологічне здоров'я дитини	Когнітивний	Вправа дозволяє батькам усвідомити багатофакторність впливів на дитину, поглибити розуміння ролі виховання, батьківського ставлення у процесі розвитку дитини
Вправа "Порожній стілець" (клієнт уявляє на місці порожнього стільця дитину і спілкується з нею немов би з реальною)	Емоційний, поведінковий	Вправа дозволяє клієнтові виразити приховані почуття, висловити те, що він не міг сказати реальній дитині, налагодити діалог між складовими власного "Я", випробувати нові форми поведінки
Розігрування проблемних ситуацій (батьки по черзі описують найактуальніші проблеми щодо взаємин з дитиною і розігрують складні ситуації у ролях)	Поведінковий	Вправа дозволяє батькам вести пошук оптимальної поведінки у спілкуванні з дитиною, побачити та спробувати альтернативні форми батьківської поведінки
Написання та обговорення "Листа до дитини"	Емоційний	Вправа допомагає батькам в усвідомленні батьківської позиції, сутності виховання, покращанні розуміння дитини, її думок та емоцій
Вправа "Встановлення обмежень" (батьки за участю психолога розробляють принципи встановлення обмежень для дитини та опробовують їх у групі)	Когнітивний, поведінковий	Батьки усвідомлюють процес заборони, встановлення обмежень, знаходять альтернативні форми поведінки, виробляють умови встановлення заборони без завдання шкоди дитині

Наведена таблиця містить методичні прийоми, що використовувались, назву компонентів ставлення, на які спрямовувався вплив та досягнутий психокорекційний ефект.

Структура групового тренінгу. Цей тренінг структурований, тому що теми для обговорення, як правило, не виходять за рамки батьківської тематики і задаються ведучим групи. На першому занятті ведучий пропонує учасникам комплекс базових питань, які виходячи з досвіду консультативно-корекційної роботи та попередніх бесід з клієнтами було б доцільно розглянути. Ці питання подібні до тих, які розглядаються під час індивідуальної роботи з батьками й описані вище.

Кожне заняття має певну структуру і складається з таких структурних компонентів:

1. Привітання та проговорення незавершених (на попередній зустрічі) почуттів. У процесі першої частини заняття члени батьківської групи мають можливість у спонтанній, формально не регламентованій формі виразити свої почуття, висловити те, що вони не встигли сказати під час попередньої зустрічі.

2. Розігрів. Вправа, мета якої полягає (подібно до другого етапу індивідуального тренінгу) у налаштуванні учасників на роботу, введення їх в тематику заняття, "розігріві" батьків. Наприклад, членам групи по черзі пропонується описати свій настрій у вигляді кольорів ("синій", "сірий", "червоний у жовту клітину", ...). Потім учасник тренінгу, в якого поганий настрій (чорні, сірі тони) сідає у центр кола і заплющує очі. Всі інші сідають навколо нього, кладуть йому на плечі долоні і, заплющивши очі, подумки передають йому свою позитивну енергію (2-3 хвилини). Після процедури член групи, що сидів у колі, розповідає свої відчуття та емоції.

3. Теоретичне питання (інформація ведучого про психічні явища, закономірності). Протягом цього етапу ведучий надає батькам нову інформацію щодо актуальних питань (питання, що розглядаються, ідентичні до тих, які вказані вище в процесі опису індивідуального тренінгу).

4. Практичне питання (обговорення, рольові ігри, ілюстрація ситуації, вправи). Під час четвертого етапу учасники тренінгу мають можливість обговорити надану психологом інформацію, розповісти про свій виховний досвід, висловити альтернативу. Нерідко цей етап проходить у вигляді дискусії, її іноді називають груповою дискусією, спонтанною розмовою, оперуванням поточним матеріалом. Члени групи спонтанно наповнюють робочий процес конкретно-змістовним матеріалом, який відкриває можливості виявлення батьківських установок і стереотипів, уточнення батьківського ставлення, стилів виховання дітей та поведінкових стратегій батьків.

5. Візуалізація, релаксація. Як правило, проводиться на фоні заспокійливої музики. Головне завдання цього етапу – освоєння батьками техніки релаксації та візуалізації, які є засобами саморегуляції й одночасно основою для оволодіння складнішими елементами аутотренінгу – технікою самонавіювання. Цей заспокійливий етап заняття, з одного боку, дозволяє батькам відпочити, зняти психологічну напругу, а з другого боку – сформуванню вміння швидко відновлювати свої сили, краще відчувати власне тіло та інших людей.

6. Ритуал прощання. Повторюється щоразу наприкінці заняття. Підсилює у батьків відчуття групової єдності, сприяє згуртуванню групи. Приклад ритуалу прощання: учасники стають колом, обіймають один одного за плечі, заплющують очі і повільно розхитуються у розслабленому стані.

Якщо треба, то структурні компоненти (окрім 1-го, 2-го та 6-го) можуть мінятися місцями, а також доповнюватись новими елементами. Такі зміни можуть плануватись ведучим заздалегідь, або бути імпровізацією, якщо вона впливає з логіки заняття.

Застосування групового тренінгу дозволяє задіяти специфічні та неспецифічні психокорекційні механізми, які доцільно розглянути відповідно до трьох основних компонентів батьківського ставлення: поведінкового, емоційного та когнітивного (табл. 2).

Таким чином, основними специфічними механізмами (механізмами спрямованої психологічної корекції) можна вважати: емоційне відреагування; розширення сфери своєї проблеми; розуміння сутності симптому, проблеми; усвідомлення власного батьківського досвіду; гармонізація, збалансування рис та якостей особистості; отримання нових знань; досягнення почуття контролю над власними виховними діями; відпрацювання нових прийомів та способів поведінки.

Серед неспецифічних психокорекційних механізмів, які задіяні завдяки батьківській групі, можна виділити: належність до групи (позиція учасника, групова єдність, альтруїзм); емоційна підтримка (психологічна безпека, сприйняття себе “очима інших”); допомога іншим учасникам (відчуття власної значимості, необхідності, корисності); міжособистісне наuczіння (наслідування інших, отримання порад членів групи, зворотний зв'язок); соціальне порівняння (спілкування з людьми, які також мають проблеми, відчуття, що проблема учасника не є унікальною); пізнання наuczіння; експериментування з новими формами поведінки.

Таблиця 2

Психокорекційні механізми, які задіяні в груповому тренінгу відповідно до основних компонентів батьківського ставлення

Компонент батьківського ставлення	Тип психокорекційного механізму	
	Специфічний	Неспецифічний
Поведінковий	Відпрацювання нових прийомів та способів поведінки	Експериментування з новими формами поведінки; міжособистісне навчання (наслідування інших, отримання порад членів групи щодо поведінки, зворотній зв'язок); допомога іншим учасникам (відчуття власної значимості, необхідності, корисності)
Емоційний	Емоційне відреагування, акцептація, перенесення	Належність до групи (позиція учасника, групова єдність, альтруїзм); емоційна підтримка (психологічна безпека, сприйняття себе "очима інших"); соціальне порівняння (спілкування з людьми, які також мають проблеми, відчуття, що проблема учасника групи не є унікальною, здатність групи створювати основи для соціального порівняння)
Когнітивний	Розширення сфери своєї проблеми; розуміння сутності симптому, проблеми; усвідомлення власного батьківського досвіду; гармонізація, збалансування рис та якостей особистості; отримання нових знань; досягнення почуття контролю над власними виховними діями	Пізнавальне навчання; допомога іншим учасникам (відчуття власної значимості, необхідності, корисності)

Отже, в процесі застосування групової форми роботи (тренінгу) здійснюється вплив на основні компоненти батьківського ставлення, які одночасно є важливими аспектами людської життєдіяльності.

Слід зауважити, що в «Тренінгу батьківської ефективності» беруть участь не лише окремі відвідувачі, але й сімейні пари, а якщо потрібно, то й інші члени родини.

Результативність програми соціальні працівники та психологи "Соціально-психологічного центру" відслідковують через зворотній зв'язок з клієнтами, а також тестування (вимірювання рівня батьківського ставлення до дитини на початку і після реалізації тренінгу). Обидва методи оцінювання свідчать про достатньо високу ефективність програми.

Таким чином, досвід розроблення та реалізації вищезгаданого тренінгу дозволяє рекомендувати застосування подібних форм діяльності в роботі соціальних і психологічних служб з батьками та родинами з метою корекції неадекватного батьківського ставлення, побудови педагогічно доцільних взаємин між батьками і дітьми, розвитку виховних навичок учасників.

Список використаних джерел

1. Акименко Ю. Ф. Тренінг батьківської ефективності: Програма і методика проведення / Ю. Ф. Акименко // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 6. – С. 21-28.

2. Панка В. Г. Методичні рекомендації щодо підвищення ефективності надання психологічної допомоги та інформування постраждалого населення центрами соціально-психологічної реабілітації / В. Г. Панка, І. І. Цушка. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 136 с.

3. Харин С. С. Искусство психотренинга. Заверши свой гештальт / С. С. Харин. – Минск : Изд. В. П. Ильин, 1998. – 352 с.

УДК 1:159.923

Ю.О. Дем'яненко, канд. психол. наук

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ДОСВІДУ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена розгляду поняття “досвід”, його філософського та психологічного розуміння. Акцент ставиться на поєднанні поняття “досвід” і “життя” людини. Досвід розуміється як невід’ємна частина психологічної реальності людини, як частина її життєдіяльності.

Ключові слова: досвід, індивідуальний досвід, життєвий досвід, особистий і особистісний досвід, психологічна реальність, свідомість, усвідомлення.

Статья посвящена рассмотрению понятия «опыт», его философского и психологического понимания. Акцент делается на соединении понятия “опыт” и “жизнь” человека. Опыт понимается как неотъемлемая часть психологической реальности человека, как часть его жизнедеятельности.

Ключевые слова: опыт, индивидуальный опыт, жизненный опыт, личный и личностный опыт, психологическая реальность, сознание, осознание.

The article is devoted to the studying the notion experience, its philosophical and psychological understanding. The accent is paid to the connection of notion experience with the life of a person. Experience is viewed as the integral part of the psychological person’s reality as the part of his life activity.

Key words: experience, individual experience, individual experience, life experience, personal and individual experience, psychological reality, conscience, cealizing.

Актуальність проблеми. Надаючи соціально-психологічну допомогу особистості, ми стикаємось з проблемою невизначеності критеріальних показників поняття особистісного досвіду. Поки не будуть визначені теоретичні аспекти розуміння досвіду, соціальні працівники не зможуть ефективно надавати допомогу клієнтам, направлену на розуміння й усвідомлення ними свого життєвого досвіду, у тому числі досвіду поведінки у складних життєвих ситуаціях.

Проблема досвіду за об’ємом і складністю є унікальною: з одного боку, він є гносеологічною категорією, з іншого – онтологічною. Крім того, багатоманітність трактувань досвіду не дає цілісного уявлення і породжує розуміння його у широкому і вузькому контекстному розумінні.

Під час дослідження психологічних особливостей людини досвід стає провідною категорією. Тому з’являється необхідність вивчення досвіду в контексті психологічної реальності індивідуума. **Мета статті** – розглянути основні підходи до визначення поняття досвід у психології через призму життєдіяльності людини.

Реакція людини на ту чи іншу подію в її житті зумовлена здебільшого тими рішеннями, які вона приймала в схожих ситуаціях у минулому, спираючись на свій життєвий досвід.

Багато дослідників зверталось до цього поняття з метою не тільки дати визначення, а й пояснити його походження, природу, механізми формування й трансформації.

У пошуках вичерпної відповіді на питання, що собою являє людський досвід, дослідники в першу чергу спирались на основну функцію цього феномену – упоря-